

Робоча програма навчальної дисципліни "Клінічна фармація та фармацевтична опіка" для іноземних студентів за напрямом підготовки 1102, 1202 "Фармація", спеціальності 8.110201, 8.12020101 "Фармація", "Фармація" для іноземних студентів та студентів з країн СНД.

Розробники: Зупанець І.А., завідувач кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, Заслужений діяч науки і техніки України, д.мед.н., професор;
Попов С.Б., професор кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, д.мед.н.;
Сахарова Т.С., професор кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, д.фарм.н.;
Андрєєва О.О., доцент кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, к.фарм.н.;
Пропіснова В.В., доцент кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ, к.фарм.н.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації НФаУ.

Протокол від « » серпня 2013 року №

Завідувач кафедри

Зупанець І.А.

© Зупанець І.А., Попов С.Б.,
Сахарова Т.С., Андрєєва О.О.,
Пропіснова В.В., 2013 рік
© НФаУ, 2013 рік

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни			
		денна форма навчання			
Кількість кредитів – 11,5	Напрямок підготовки 1102, 1202 "Фармація"	Нормативна			
Модулів – 4	8.110201, 8.12020101 "Фармація", "Фармація" для іноземних студентів та студентів з країн СНД "	Рік підготовки			
Змістових модулів – 6		4-й	5-й		
		Семестр			
		VIII	IX	X-1	X-2
Загальна кількість годин – 414	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції, год.			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3,9 самостійної роботи студента – 3,9		14	21	8	10
		Практичні, семінарські			
		—	—	—	—
		Лабораторні, год.			
		56	42	24	30
		Самостійна робота, год			
		74	81	22	32
		Індивідуальні завдання:			
		— год.			
Вид контролю:					
	оцінка	оцінка	оцінка	оцінка	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання – 49,5%

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Клінічна фармація з фармацевтичною опікою як предмет має своєю метою підготовку спеціалістів-провізорів, які б володіли достатнім обсягом теоретичних знань та практичних навичок для проведення разом з лікарем роботи по забезпеченню максимально раціональної лікарської терапії у конкретного хворого, а також для здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів в аптеці.

Головними завданнями при вивченні теоретичного та практичного курсу клінічної фармації є :

- засвоєння загальної синдромології та симптомології найбільш поширених захворювань в клініці внутрішніх хвороб;
- засвоєння ознак основних симптомів, які можуть лікуватися за допомогою безрецептурних ЛП в межах концепції самолікування (нежить, головний біль, діарея тощо) та синдромів, які потребують обов'язкового втручання лікаря;
- вивчення загальних принципів діагностики та методології диференціальної діагностики захворювань внутрішніх органів, засвоєння загальних принципів інтерпретації результатів обстеження хворого;
- засвоєння загальної методології та принципів вибору ЛП для ефективної та безпечної лікарської терапії, враховуючи функціональний стан хворого та фармакологічні особливості ЛП;
- вивчення факторів ризику розвитку та клінічних проявів побічної дії ЛП та їх комбінацій, засвоєння основних підходів до зниження побічної дії ЛП при призначенні їх конкретним хворим;
- засвоєння принципів оцінки ефективності та профілю безпеки застосування конкретних фармакологічних груп та ЛП;
- засвоєння основних принципів симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;
- засвоєння принципів та придбання навичок здійснення фармацевтичної опіки пацієнтів при лікуванні безрецептурними та рецептурними ЛП;
- засвоєння навичок отримання, аналізу та подання інформації про фармакологічні властивості ЛП, тобто проведення консультаційної роботи про ЛП серед медичних працівників та різних верств населення;
- засвоєння принципів медичної деонтології, етичних норм поведінки провізора в клініці, взаємовідносинами провізора та лікаря, провізора та хворого;
- ознайомлення з основними видами медичної документації та методами клінічного обстеження хворих.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1.

Змістовий модуль 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Клінічна фармація в ревматології, пульмонології.

Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики.

Зміст клінічної фармації та її завдання. Зв'язок клінічної фармації із суміжними дисциплінами. Роль клінічної фармації в системі фармацевтичного освіти. Світовий досвід розвитку клінічної фармації. Етика та деонтологія в медицині та фармації. Деонтологічні аспекти взаємовідносин провізор-лікар, провізор-хворий, провізор-відвідувач аптеки. Роль провізора в проведенні раціональної лікарської терапії, підвищенні її ефективності та безпеки.

Визначення понять «хімічна назва», «міжнародна непатентована назва», «торгова назва» ЛП. Оригінальні (брендові) і генеричні ЛП – визначення поняття, переваги та недоліки, вимоги до генеричних ЛП. Сучасна концепція самолікування. Безрецептурні (ОТС-препарати). Роль провізора в системі самолікування. Поняття про фармацевтичну опіку.

Основні види медичної документації: амбулаторна карта хворого, історія хвороби стаціонарного хворого, лист лікарських призначень.

Вступ до клінічної фармакології. Види лікарської терапії. Клінічні аспекти фармакодинаміки, фармакокінетики ЛП, визначення понять «клінічний ефект», «побічна дія». Сучасні методи оцінки фармакологічної дії ЛП у клінічній фармакології. Клінічна ефективність ЛП. Вибірковість дії ЛП, її клінічне значення. Фактори, які впливають на клінічну ефективність ЛП. Особливості організму людини (фізіологічні особливості, вікові періоди, наявність супутньої патології та т.ін.), які впливають на фармакокінетику та фармакодинаміку ЛП. Сучасні методи контролю терапевтичної дії ЛП. Клініко-фармакологічні проби. Поняття «широта терапевтичної дії», «терапевтичний індекс», «мінімальна», «максимальна», «курсова» доза в клінічній фармакології. Принципи контролю ефективності та безпеки застосування ЛП. Значення клінічних і лабораторно-інструментальних методів обстеження хворих як критеріїв ефективності та безпеки лікарської терапії. Методичні підходи до вибору адекватних методів контролю ефективності призначених ЛП різних фармакологічних груп.

Лікарський моніторинг, його значення. Терапевтичний і токсикологічний моніторинг; значення для клінічної практики.

Взаємодія ЛП при комбінованому застосуванні: види взаємодії (фармацевтична, фармакокінетична, фармакодинамічна) і характер прояву взаємодії (антагоністичний, синергістичний – потенціювання, сумація, адитивний, сенситивний). Клінічні прояви взаємодії ЛП. Комбіновані ЛП, їх переваги та недоліки.

Класифікація видів побічної дії ЛП (патогенетична, за характером виникнення, прогнозуванням, локалізацією проявів, за характером перебігу, сту-

пеню важкості). Механізми виникнення та методи прогнозування можливого розвитку негативного впливу ЛП. Залежність негативного впливу від дози, шляху та режиму введення. Поняття про токсикодинаміку та токсикокінетику ЛП. Клінічні прояви негативного впливу ЛП. Основні небажані феномени при прийомі ЛП (феномен «рикошету», толерантність до терапії, лікарська залежність і т.ін.). Поняття про плацебо. Плацебо-ефектори. Негативні плацебо-ефектори як група ризику розвитку побічної дії ЛП.

Вплив ЛП на клініко-лабораторні показники та результати функціональних проб. Типові зміни в загальному аналізі крові, сечі, біохімічному аналізі крові при застосуванні різних ЛП. Шляхи можливого впливу ЛП на лабораторні показники: хімічна та фармакологічна інтерференція. Вплив ЛП на результати функціональних проб. Небажані наслідки хибного тлумачення результатів лабораторних досліджень. Шляхи зменшення впливу ЛП на результати клініко-лабораторних досліджень. Роль провізора в підвищенні діагностичної цінності клініко-інструментальних методів обстеження хворих.

Профілактика виникнення та шляхи корекції негативного впливу ЛП. Роль провізора в зменшенні небажаної дії ЛП.

Лікарський (медикаментозний) анамнез: визначення поняття, правила та методика збору, значення для підвищення ефективності лікарської терапії.

Психологічні аспекти взаємовідносин між провізором (фармацевтом) і пацієнтом. Комплаєнс. Фактори, які впливають на комплаєнтність пацієнтів під час лікарської терапії, шляхи підвищення комплаєнтності. Поняття «якість життя» стосовно до пацієнтів із хронічними захворюваннями та порушеннями самопочуття. Вплив ЛП на тривалість життя, прогноз життя і якість життя хворих. Значення фармацевтичної опіки для поліпшення якості життя хворих і стану здоров'я населення.

Належна клінічна практика (GCP) – міжнародні правила та стандарти проведення клінічних випробувань ЛП. Фази та види клінічних випробувань. Етичні аспекти та законодавчі акти, які регулюють проведення клінічних досліджень. Роль провізора в проведенні клінічних випробувань ЛП.

Тема 2. Клінічна фармація в ревматології.

Симптоми і синдроми при основних системних захворюваннях сполучної тканини та обмінно-дистрофічних захворюваннях суглобів: біль у суглобах і м'язах, ранкова скутість, деформація суглобів, кільцеподібна еритема, симптом «метелика», вугроподібний сип, лихоманка, тофуси, хорея, суглобовий синдром, синдром Рейно, недостатність функції суглобів, подагрична атака.

Системні захворювання сполучної тканини та обмінно-дистрофічні захворювання суглобів, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (остеоартроз, подагра, остеопороз; ревматизм /гостра ревматична лихоманка, хронічна ревматична хвороба серця/, системний червоний вовчак, ревматоїдний артрит, системна склеродермія*). Порушення функціонального стану опорно-

* – вивчається в обсязі визначення поняття.

рухової системи, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора.

Підходи до медикаментозного лікування захворювань опорно-рухової системи.

Біцилінопрофілактика та біцилінотерапія в лікуванні гострої ревматичної лихоманки та хронічної ревматичної хвороби серця.

Клінічна фармакологія стероїдних і нестероїдних протизапальних ЛП; базисних протизапальних ЛП (похідних хіноліну, цитостатиків, препаратів золота), у тому числі ЛП, які пригнічують проліферацію сполучної тканини.

Клінічна фармакологія коректорів метаболізму сполучної тканини (хондропротекторів), препаратів урикозуричної дії; ЛП, які впливають на структуру та мінералізацію кісткової тканини (препаратів кальцію та т.ін.).

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань опорно-рухової системи. Спільне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях опорно-рухової системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан суглобів (хондротоксичні ЛП).

Побічна дія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Поняття про НПЗП-гастропатії. Синдром Рея.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються для лікування захворювань опорно-рухової системи (м'які лікарські форми та розчини для внутрішньосуглобового введення), їх клініко-біофармацевтичні особливості, принципи раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії при лікуванні захворювань опорно-рухової системи.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією опорно-рухової системи, які одержують ЛП за призначенням лікаря. Безрецептурні ЛП, які використовуються при суглобовому та м'язовому болю.

Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології.

Симптоми і синдроми при захворюваннях органів дихання: кашель, задишка, біль у грудній клітці, лихоманка, ціаноз, синдром бронхообструкції, синдром дихальної недостатності.

Захворювання дихальної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (пневмонія, гострий бронхіт, хронічний бронхіт, бронхіальна астма, хронічні обструктивні захворювання легенів /хронічний обструктивний бронхіт, емфізема легенів*, хвороба дрібних дихальних шляхів курців*/, плеврит*, бронхоектатична хвороба*, абсцес легенів*). Порушення функціонального стану органів дихання, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань органів дихання.

Клінічна фармакологія антимікробних ЛП, які використовуються при захворюваннях органів дихання (пеніцилінів, цефалоспоринів, карбапенемів,

макролідів, фторхінолонів). Підходи до раціонального вибору АБ ЛП при захворюваннях органів дихання.

Клінічна фармакологія бронходилататорів (β_2 - адреноміметиків, холінолітиків, похідних ксантину).

Клінічна фармакологія муколітичних, відхаркувальних, протикашльових ЛП центральної та периферичної дії.

Клінічна фармакологія глюкокортикостероїдів (системних, інгаляційних), стабілізаторів мембран тучних клітин.

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань органів дихання. Спільне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях органів дихання; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються при захворюваннях дихальної системи, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять негативну дію на стан органів дихання.

Комбіновані ЛП для лікування бронхообструктивного синдрому.

Побічна дія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань дихальної системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при лікуванні захворювань дихальної системи (аерозольні дозовані та порошкові інгалятори, спейсери, небулайзери і т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в пульмонології.

Принципи фармацевтичної опіки при симптоматичному лікуванні порушень функції органів дихання. Безрецептурні ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень функції органів дихання.

Змістовий модуль 2. Клінічна фармація в кардіології, нефрології.

Тема 4. Клінічна фармація в кардіології.

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях серцево-судинної системи: задишка, ортопное, акроціаноз, серцебиття, біль голови, больовий синдром, синдром перемежованої кульгавості, набряковий синдром, дисліпопротеїнемія, артеріальна гіпертензія.

Захворювання серцево-судинної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (атеросклероз, ішемічна хвороба серця /стенокардія, інфаркт міокарда, кардіосклероз*/), есенціальна артеріальна гіпертензія, симптоматичні артеріальні гіпертензії, гіпертонічний криз, хронічна серцева недостатність, порушення серцевого ритму). Підходи до медикаментозного лікування захворювань серцево-судинної системи.

Клінічна фармакологія антиангінальних і гіпотензивних ЛП: нітратів і ніtratoподібних ЛП, β -адреноблокаторів, антагоністів кальцію, блокаторів периферичних α - адренорецепторів, гіпотензивних ЛП центральної дії, інгібіторів ангіотензинперетворюючого ферменту, блокаторів рецепторів ангіотензину II, діуретиків.

Клінічна фармакологія гіполіпідемічних ЛП (інгібіторів редуктази ГМГ-КоА, похідних фіброевої кислоти, нікотинової кислоти і її похідних).

Клінічна фармакологія антикоагулянтів, антиагрегантів, фібринолітиків.

Клінічна фармакологія ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг; ангіопротекторів і антиоксидантів; ЛП метаболічної дії.

Комбіновані ЛП для лікування артеріальної гіпертензії.

Клінічна фармакологія серцевих глікозидів, неглікозидних позитивних іотропних агентів. Проблема ефективності та безпеки застосування серцевих глікозидів. Клінічні прояви інтоксикації серцевими глікозидами, її лікування та профілактика.

Клінічна фармакологія антиаритмічних ЛП.

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань серцево-судинної системи. Спільне застосування ЛП, які використовуються при захворюваннях серцево-судинної системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять негативну дію на стан серцево-судинної системи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в кардіології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються в кардіології (ретардні, з модифікованим вивільненням діючої речовини), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в кардіології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих кардіологічного профілю, які одержують ЛП за призначенням лікаря. Безрецептурні ЛП, які використовуються в кардіології.

Тема 5. Клінічна фармація в нефрології.

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів: симптом Пастернацького, больовий синдром, сечовий синдром, нефротичний синдром, набряковий синдром, синдром артеріальної ренальної гіпертензії, ренально-анемічний синдром, дізуричний синдром, синдром хронічної ниркової недостатності.

Захворювання нирок і сечовивідних шляхів, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (гострі ураження нирок: гострий пієлонефрит, гострий гломерулонефрит; хронічна хвороба нирок: хронічний пієлонефрит, хронічний гломерулонефрит; інфекції сечовивідних шляхів: гострий цистит, хронічний цистит; сечокам'яна хвороба). Ускладнення захворювань нирок: симптоматична артеріальна гіпертензія (рено-паренхіматозна та рено-васкулярна), хронічна ниркова недостатність, ренальна анемія. Підходи до медикаментозного лікування захворювань нирок і сечовивідних шляхів.

Клінічна фармакологія основних ЛП, що застосовуються для лікування інфекційних і імунозапальних захворювань нирок і сечовивідних шляхів (АБ ЛП / β -лактами, фторхінолони, аміноглікозиди, похідні 8-оксихіноліну, нітрофурану/, стероїдні та нестероїдні протизапальні ЛП, імунодепресанти, прямі антикоагулянти, антиагреганти, уроантисептики, уролітики, спазмолі-

тики, анальгетики, діуретики, гіпоазотемічні засоби). Підходи до раціонального вибору АБ ЛП при інфекційних захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів.

Підходи до раціонального вибору ЛП для лікування захворювань нирок і сечовивідних шляхів. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію нирок і сечовивідних шляхів; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються в нефрології, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан нирок. Вплив функціонального стану нирок на клінічну ефективність ЛП, особливості корекції режиму дозування та прийому.

Принципи лікування ускладнень захворювань нирок: застосування антигіпертензивних, дезінтоксикаційних ЛП, рекомбінантних еритропоетинів.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в для лікування захворювань сечовидільної системи. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в нефрології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих із захворюваннями нирок і сечовивідних шляхів. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях сечовидільної системи.

МОДУЛЬ 2.

Змістовий модуль 3. Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології.

Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології.

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях ШКТ і підшлункової залози: порушення апетиту, відрижка, печія, нудота, блювота, закріп, діарея, метеоризм; синдроми шлункової диспепсії, кишкової диспепсії, зовнішньосекреторної недостатності підшлункової залози, недостатності травлення (мальдігестії) і всмоктування (мальабсорбції), полігіповітамінозу, астеноневротичний, больовий, анемічний; дисбактеріоз.

Захворювання ШКТ і підшлункової залози, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (гастрит і дуоденіт; хронічний хелікобактерний гастрит; виразка шлунка, виразка дванадцятипалої кишки, хронічний панкреатит, диспепсія, неінфекційний гастроентерит і коліт^{*}). Ускладнення захворювань органів ШКТ: кровотеча, пенетрація, перфорація, малігнізація, стеноз, вітамін В₁₂-дефіцитна анемія. Розлади травлення, які пацієнт може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань ШКТ і підшлункової залози.

Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються при гіпоацидних станах. ЛП замісної та стимулюючої терапії.

* – вивчається в обсязі визначення поняття.

Клінічна фармакологія антацидних і антисекреторних ЛП (антациди, селективні M_1 -холінолітики, блокатори H_2 -рецепторів гістаміну, інгібітори H^+, K^+ -АТФази).

Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують захисні властивості слизової оболонки шлунка та сприяють її регенерації (репаративні і гастроцитопротекторні).

Клінічна фармакологія ЛП для ерадикації *Helicobacter pylori* (АБ ЛП групи макролідів, пеніцилінів, тетрациклінів, похідних нітроїмідазолу). Комбіновані ЛП.

Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують тонус і стимулюють моторику ШКТ (агоністів ацетилхоліну, антагоністів дофамінових рецепторів), а також протиблювотних, антидіарейних і проносних ЛП.

Клінічна фармакологія поліферментних ЛП.

ЛП для усунення больового синдрому при захворюваннях ШКТ (спазмолітичні засоби).

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію ШКТ і підшлункової залози; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються в гастроентерології, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан ШКТ і підшлункової залози. Вплив функціонального стану шлунка, кишечника та підшлункової залози на клінічну ефективність ЛП.

Побічна дія ЛП, які застосовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози (суспензії, гелі для прийому всередину, таблетки для розжовування, капсули з мінімікросферами та т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в гастроентерології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих гастроентерологічного профілю. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози.

Тема 7. Клінічна фармація в гепатології.

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях гепатобіліарної системи: свербіж шкіри, лихоманка, асцит; больовий синдром, синдром жовтяниці, холестаза, портальної гіпертензії, печінкової недостатності, кишкової диспепсії, гепатолієнальний синдром, геморагічний синдром, лабораторні синдроми (цитолізу, холестаза, печінково-клітинної недостатності).

Захворювання гепатобіліарної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (хронічний гепатит, цироз печінки, жовчнокам'яна хвороба, хронічний холецистит). Порушення функціонального стану гепатобіліарної системи, які пацієнт може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань печінки та жовчного міхура.

Клінічна фармакологія гепатопротекторів, холеретиків, холекінетиків, холелітолітиків, вітамінів.

Клінічна фармакологія імунодепресивних (глюкокортикостероїдів) і гіпоамонійемічних ЛП.

Клінічна фармакологія ЛП для лікування вірусних і бактеріальних інфекцій гепатобілярної системи (α -інтерферонів, аналогів нуклеотидів; пеніцилінів, тетрациклінів, цефалоспоринів, фторхінолонів).

Клінічна фармакологія засобів дезінтоксикаційної терапії (ентеросорбентів, комбінованих інфузійних розчинів).

Клінічна фармакологія ЛП для усунення больового синдрому (міотропних спазмолітиків, М-холінолітиків).

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях гепатобілярної системи. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію гепатобілярної системи; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання ЛП при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан печінки. Вплив функціонального стану печінки на біодоступність і клінічну ефективність ЛП.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в гепатології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях гепатобілярної системи, їх клініко-біофармацевтичні особливості (комбіновані інфузійні розчини), правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в гепатології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією гепатобілярної системи. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях гепатобілярної системи.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією гепатобілярної системи.

Змістовий модуль 4. Клінічна фармація в гематології, ендокринології, алергології

Тема 8. Клінічна фармація в гематології.

Синдроми при основних захворюваннях кровотворної системи: циркуляторно-гіпоксичний, сидеропенічний, гематологічний, неврологічний, геморагічний, астеноневротичний.

Захворювання кровотворної системи, які вимагають обов'язкового втручання лікаря (анемії /залізодефіцитна, мегалобластна – В₁₂- і фолієводефіцитна, гемолітична/; гемобластози* /гострий лейкоз; хронічний мієлолейкоз; хронічний лімфолейкоз; еритремія/). Підходи до медикаментозного лікування захворювань кровотворної системи.

Клінічна фармакологія препаратів заліза та інших антианемічних ЛП.

Клінічна фармакологія ЛП, які стимулюють або пригнічують еритро- і лейкопоез.

* – вивчається в обсязі визначення поняття.

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях кровотворної системи. Спільне застосування ЛП, які впливають на кровотворення; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання при наявності супутньої патології. Принципи раціонального застосування препаратів заліза та вітамінів групи В. ЛП, які чинять токсичну дію на стан кровотворної системи.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в гематології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні спеціальні лікарські форми препаратів заліза (краплі, розчини для перорального прийому, капсули та т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в гематології.

Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології.

Симптоми і синдроми при основних захворюваннях ендокринної системи: полідипсія, поліфагія, поліурія, екзофтальм, зоб; синдром гіперглікемії, синдром гіпоглікемії, синдром гіпертиреозу, синдром гіпотиреозу, синдром йододефіциту.

Захворювання ендокринної системи (цукровий діабет I і II-го типу, дифузійний токсичний зоб, гіпотиреоз), які вимагають обов'язкового втручання лікаря. Характеристика ускладнень цукрового діабету (гіпо- і гіперглікемічна кома, діабетична полінейропатія, діабетична нефропатія, діабетична ретинопатія, синдром діабетичної стопи). Стани та умови (синдром йододефіциту, вагітність, період росту, проживання в ендемічно несприятливих районах), при яких припустиме застосування безрецептурних ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування захворювань ендокринної системи.

Клінічна фармакологія препаратів інсуліну. Підходи до раціонального вибору препаратів інсуліну. Можливі ускладнення інсулінотерапії.

Клінічна фармакологія пероральних гіпоглікемізуючих ЛП (похідні сульфонілсечовини, бігуаніди, тiazолідіндіони, метглітініди, інгібітори α -глюкозидази). Підходи до раціонального вибору. Взаємодія пероральних гіпоглікемізуючих ЛП з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання пероральних гіпоглікемізуючих засобів при наявності супутньої патології. ЛП, які впливають на рівень глікемії.

Принципи лікування ускладнень цукрового діабету: застосування антагоністів інсуліну, антигіпертензивних, гіполіпідемічних ЛП, ангіопротекторів, антиагрегантів, периферичних вазодилататорів, вітамінів.

Клінічна фармакологія препаратів гормонів щитовидної залози, антитиреоїдних ЛП, препаратів йоду.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в ендокринології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях ендокринної системи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в ендокринології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих ендокринологічного профілю. Алгоритм дій провізора та фармацевтична опіка при відпуску ЛП для лікування йододефіциту.

Тема 10. Клінічна фармація в алергології.

Симптоми і синдроми при алергозах: свербіж, гіперемія, набряк шкіри та слизових оболонок, шкірні висипання, задишка, чихання, ринорея, слъозотеча, бронхоспазм, зниження артеріального тиску, тахікардія, гіпертермія; шкірний синдром, набряковий, респіраторний синдром, синдром гострої серцево-судинної недостатності, астеноневротичний синдром.

Захворювання алергічної природи (гостра та хронічна кропивниця, ангіоневротичний набряк, алергічний риніт, алергічний кон'юнктивіт, анафілактичний шок), які вимагають обов'язкового втручання лікаря. Симптоми і синдроми алергічної природи, які хворий може лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування при консультативній допомозі провізора. Підходи до медикаментозного лікування алергічних станів.

Клінічна фармакологія ЛП, які застосовуються для лікування алергозів (глюкокортикостероїдів, антигістамінних ЛП, бронходилататорів, препаратів кальцію, стабілізаторів мембран тучних клітин, агоністів α - і β -адренорецепторів). Детоксикуюча терапія.

Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях алергічної природи. Спільне застосування протиалергічних ЛП; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп; особливості використання протиалергічних ЛП при наявності супутньої патології.

Побічна дія ЛП, які застосовуються в алергології. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення.

Сучасні лікарські форми, які використовуються при захворюваннях алергічної природи, їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.

Критерії ефективності та безпеки лікарської терапії в алергології.

Принципи фармацевтичної опіки хворих з алергозами. Безрецептурні ЛП, які використовуються при захворюваннях алергічної природи.

Лікарська хвороба. Відмінності від інших станів, які викликаються прийомом ЛП (передозування, інтоксикація, дисбактеріоз і ін.). Причини виникнення, основні клінічні варіанти прояву лікарської хвороби. Синдроми лікарської хвороби (синдром Лайєлла, Стивенса-Джонсона). Поліпрагмазія як причина ускладнень лікарської терапії. Фармакологічна характеристика ЛП, які найчастіше викликають лікарську хворобу. Профілактика та медикаментозні підходи до усунення проявів лікарської хвороби. Роль провізора в профілактиці лікарської хвороби.

МОДУЛЬ 3.

Змістовий модуль 5. Загальні положення фармацевтичної опіки.

Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення та застуди.

Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки.

Визначення та основні поняття фармацевтичної опіки. Місце фармацевтичної опіки в загальній системі охорони здоров'я населення. Взаємовідносини провізора (фармацевта) з іншими медичними працівниками (лікар, медична сестра та ін.) при здійсненні фармацевтичної опіки. Алгоритм здійснення належної фармацевтичної опіки відвідувачів аптеки/пацієнтів провізором під час відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування безпечних для життя порушень здоров'я. Алгоритм надання провізором належної інформації про ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Практичні функції провізора (фармацевта), які необхідні для здійснення опіки (методика збору лікарського анамнезу, розробка плану моніторингу побічної дії ЛП, профілактичні заходи щодо можливого прояву побічної дії та інше).

ОТС-препарати. Критерії, на підставі яких ЛП відносять до категорії рецептурних або безрецептурних. Нормативні та законодавчі акти, які стосуються правил відпуску безрецептурних препаратів.

Поняття про генеричну і терапевтичну заміну. Компетентність провізора при виборі безрецептурного ЛП для відповідального самолікування та при здійсненні заміни безрецептурних ЛП.

Категорії проблем, які виникають у пацієнта при прийомі ЛП; проблеми, які стосуються компетенції провізора (фармацевта) і лікаря, алгоритм їх визначення.

Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення.

Основні симптоми розладів травлення (печія, запор, діарея, метеоризм, дисбактеріоз), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми розладів травлення, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії печії, запору, діареї, метеоризму, дисбактеріозу. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з симптомами розладів травлення. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування розладів травлення під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування розладів травлення та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування розладів травлення, з їжею, алкоголем; особли-

вості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування розладів травлення.

Немедикаментозні методи усунення симптомів розладів травлення.

Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди.

Основні симптоми застуди (кашель, риніт, біль у горлі, лихоманка та ін.), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми застуди, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії простудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з симптомами застуди. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування застуди під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування застуди та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування застудних захворювань, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування застуди.

Немедикаментозні методи усунення симптомів застуди.

Підходи до профілактики простудних захворювань. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта при виборі ЛП для профілактики простудних захворювань. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для профілактики застуди при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів. Сучасні лікарські форми для профілактики простудних захворювань, особливості їх застосування.

Немедикаментозні методи профілактики застуди.

МОДУЛЬ 4.

Змістовий модуль 6. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування різних порушень самопочуття.

Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови.

Поняття про первинний (мігрень, головний біль напруги) і вторинний (симптоматичної) біль голови. Патологічні стани та захворювання, які супроводжуються болем голови. Фактори, які сприяють розвитку болю голови.

Типи болю голови, які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми при болі голови, які вимагають втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю голови. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта з болем голови. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування болю голови під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування болю голови (швидкорозчинні таблетки, капсули пролонгованої дії та т.ін.) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування болю голови, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування болю голови.

Немедикаментозні методи усунення болю голови.

Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю.

Основні симптоми порушень функції кістково-м'язової системи (суглобовий і м'язовий біль), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми порушень функції кістково-м'язової системи, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії болю в м'язах і суглобах. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень функції кістково-м'язової системи. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування болю в м'язах і суглобах при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування порушень функції кістково-м'язової системи (креми, гелі) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування болю в м'язах і суглобах, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень кістково-м'язової системи.

Немедикаментозні методи усунення болю в м'язах і суглобах.

Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи.

Основні симптоми порушень діяльності нервової системи (тривожні стани, астенія, інсомнія), які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми порушень діяльності нервової системи, при яких необхідне втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби симптоматичної лікарської терапії тривожних станів, астенії, інсомнії. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами порушень діяльності нервової системи. Алго-

ритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування порушень діяльності нервової системи під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування порушень діяльності нервової системи та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування порушень діяльності нервової системи, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування порушень діяльності нервової системи.

Немедикаментозні методи усунення симптомів порушень діяльності нервової системи.

Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.

Ураження шкірних покривів: мікротравми (порізи, садни, подряпини), термічні та хімічні ушкодження поверхневих шарів шкіри (опіки, обмороження), акне (вугрова висипка), інфекційні ушкодження (герпес губ, мікози, короста, педикульоз), себорея та ін., які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми поразок шкіри, які вимагають обов'язкового звертання до лікаря.

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із симптомами ураження шкіри. Напрямки симптоматичного лікування уражень шкіри. Безрецептурні ЛП, які застосовуються при ураженнях шкіри. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів при симптоматичному лікуванні уражень шкіри.

Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу.

Місцеві розлади кровообігу: варикозне розширення вен нижніх кінцівок, геморої. Симптоми, характерні для місцевих розладів кровообігу, які можна лікувати безрецептурними ЛП в межах відповідального самолікування. «Загрозливі» симптоми варикозного розширення вен нижніх кінцівок і геморою, які вимагають обов'язкового звертання до лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта зі скаргами на місцеві розлади кровообігу. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для лікування місцевих розладів кровообігу під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для лікування місцевих розладів кровообігу та особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних ЛП, які застосовуються для симптоматичного лікування місцевих розладів кровообігу, з їжею, алкоголем; особливості їх використання в різні вікові періоди; вимоги до зберігання ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецепту-

рними ЛП, які використовуються для симптоматичного лікування місцевих розладів кровообігу.

Немедикаментозні методи усунення симптомів місцевих розладів кровообігу.

Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для декретованого контингенту відвідувачів аптек.

Фармацевтична опіка як відповідальність провізора (фармацевта) за ефективність терапії ЛП перед конкретним відвідувачем аптеки/пацієнтом. Категорії населення, які потребують особливої уваги під час відповідального самолікування. Підходи до фармацевтичної опіки осіб літнього та похилого віку, підлітків, новонароджених дітей, вагітних жінок та жінок в період лактації. Фізіологічні фактори, які є причиною особливостей фармакокінетики та фармакодинаміки ЛП у вагітних. Сучасні дитячі лікарські форми, їх переваги, особливості використання. Можливий вплив ЛП на перебіг вагітності, пологів, лактацію.

Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів.

Поняття по гельмінтози. «Загрозливі» симптоми при гельмінтозах, які вимагають термінового звернення до лікаря. Напрямки лікування гельмінтозів. Алгоритм здійснення фармацевтичної опіки відвідувача аптеки/пацієнта із гельмінтозом. Алгоритм надання провізором належної інформації про ЛП під час здійснення фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів при відпуску протигельмінтного ЛП.

Тема 21. Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛП у клініці внутрішніх хвороб.

Основні принципи антибактеріальної (АБ) терапії.

Клінічна фармакологія препаратів бензилпеніциліну короткої та пролонгованої дії, напівсинтетичних пеніцилінів, цефалоспоринів, тетрациклінів, аміноглікозидів, макролідів, фторхінолонів і хіміотерапевтичних АБ ЛП інших груп. Особливості фармакокінетики АБ ЛП різних фармакологічних і хімічних груп. Профілактика антибіотикорезистентності.

Побічна дія АБ ЛП. Специфічні побічні ефекти АБ ЛП різних груп. Прогнозування, клінічні прояви, профілактика та шляхи усунення. Комбіноване застосування АБ ЛП. Взаємодія АБ препаратів з ЛП інших фармакологічних груп. Принципи раціонального вибору АБ ЛП при захворюваннях внутрішніх органів інфекційної природи. Вибір оптимального шляху введення та режиму дозування. Умови, які впливають на клінічний ефект АБ ЛП.

Тема 22. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності.

Патологічні стани та фактори, які сприяють розвитку вітамінної недостатності. «Загрозливі» симптоми при вітамінній недостатності, які вимагають втручання лікаря (алгоритм вибору хворих для обов'язкового направлення до лікаря).

Напрямки та засоби усунення та профілактики вітамінної недостатності. Алгоритм адресного вибору безрецептурного вітаміновмісного ЛП, лікарської форми та шляху введення. Алгоритм надання провізором належної інформації про безрецептурний ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності при здійсненні фармацевтичної опіки відвідувачів аптек/пацієнтів.

Сучасні лікарські форми для усунення та профілактики вітамінної недостатності (гелі, сиропи, краплі та т.ін.) і особливості їх використання. Взаємодія безрецептурних вітаміновмісних ЛП із їжею, алкоголем; особливості їх використання у різних контингентів населення (немовлята, діти, підлітки, особи літнього та похилого віку, особи із супутньою патологією, вагітні та жінки в період лактації). Вимоги до зберігання вітаміновмісних ЛП в домашніх умовах. Критерії ефективності терапії безрецептурними ЛП для усунення та профілактики вітамінної недостатності. Ознаки передозування вітамінів, шляхи її профілактики та лікування.

Тема 23. Взаємодія ЛП із їжею та алкоголем.

Взаємодія ЛП і їжі, клініко-фармакологічні аспекти взаємодії. Основні фактори, які мають значення при взаємодії ЛП і їжі. Шляхи можливого впливу їжі на фармакологічні властивості ЛП.

Клініко-фармакологічні аспекти застосування алкоголю в медицині. Клініко-фармакологічна характеристика етилового спирту. Взаємодія етанолу з ЛП. Клініко-фармакологічні аспекти хронічного вживання алкоголю.

Роль провізора та місце фармацевтичної опіки в попередженні небажаної взаємодії ЛП із їжею та алкоголем.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усього го	у тому числі				
		л	п	лаб.	с.р.	
					пдл ¹	сот ²
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Змістовий модуль 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Клінічна фармація в ревматології, пульмонології						
Тема 1. Основні положення клінічної фармації та клінічної фармакології. Побічна дія ліків. Принципи належної клінічної практики	22	2	—	8	8	4
Тема 2. Клінічна фармація в ревматології	20	2	—	8	8	3
Тема 3. Клінічна фармація в пульмонології	30	2	—	12	12	3
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	72	6	—	28	28	10
Змістовий модуль 2. Клінічна фармація в кардіології, нефрології						
Тема 4. Клінічна фармація в кардіології	32	4	—	12	12	4
Тема 5. Клінічна фармація в нефрології	30	2	—	12	12	4
Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології	2	2	—	—	—	—
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	64	8	—	24	24	8
ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	8	—	—	4	4	—
Усього годин	144	14	—	56	56	18
Модуль 2						
Змістовий модуль 3. Клінічна фармація в гастроентерології, гепатології						
Тема 6. Клінічна фармація в гастроентерології	25	—	—	8	8	9
Тема 7. Клінічна фармація в гепатології	36	2	—	12	16	6
Тема 8. Клінічна фармація в гематології	2	2	—	—	—	—
Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології	2	2	—	—	—	—
Тема 10. Клінічна фармація в алергології	2	2	—	—	—	—
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	67	8	—	20	24	15

¹ пдл – підготовка до лабораторних занять;

² самостійне опрацювання тем.

1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 4. Клінічна фармація в гематології, ендокринології, алергології						
Тема 8. Клінічна фармація в гематології	16	—	—	4	4	6
Тема 9. Клінічна фармація в ендокринології	20	—	—	8	8	4
Тема 10. Клінічна фармація в алергології	24	—	—	8	12	4
Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	2	2	—	—	—	—
Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	4	4	—	—	—	—
Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	4	4	—	—	—	—
Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови	2	2	—	—	—	—
Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	1	1	—	—	—	—
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	71	13	—	20	24	14
ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	6	—	—	2	4	—
Усього годин	144	21	—	42	52	29
Модуль 3						
Змістовий модуль 5. Загальні положення фармацевтичної опіки. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування захворювань системи травлення та застуди (1-й цикл)						
Тема 11. Загальні положення фармацевтичної опіки	6	—	—	3	3	—
Тема 12. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування розладів травлення	17	—	—	9	8	—
Тема 13. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування та профілактики застуди	17	—	—	9	8	—
Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	2	2	—	—	—	—
Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	2	2	—	—	—	—
Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	2	2	—	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7
Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	2	2	—	—	—	—
<i>Разом за змістовим модулем 5</i>	29	8	—	21	—	—
ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	6	—	—	3	3	—
Усього годин	54	8	—	24	22	—
Модуль 4						
Змістовий модуль 6. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування різних порушень самопочуття (2-й цикл)						
Тема 14. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування болю голови	6	—	—	3	3	—
Тема 15. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для симптоматичного лікування суглобового та м'язового болю	6	—	—	3	3	—
Тема 16. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень діяльності нервової системи	6	—	—	3	3	—
Тема 17. Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні уражень шкіри	11	—	—	6	5	—
Тема 18. Фармацевтична опіка пацієнтів з місцевими розладами кровообігу	6	—	—	3	3	—
Тема 19. Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для декретованого контингенту відвідувачів аптек	8	2	—	3	3	—
Тема 20. Фармацевтична опіка при профілактичному і лікувальному застосуванні протигельмінтних засобів	8	2	—	3	3	—
Тема 21. Клініко-фармацевтичні аспекти використання антибактеріальних ЛПІ у клініці внутрішніх хвороб	4	2	—	—	—	2
Тема 22. Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛПІ для усунення та профілактики вітамінної недостатності	7	2	—	3	2	—
Тема 23. Взаємодія ЛПІ із їжею та алкоголем	4	2	—	—	—	2
<i>Разом за змістовим модулем 6</i>	66	10	—	27	25	4
ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	6	—	—	3	3	—
Усього годин	72	10	—	30	28	4
Усього годин за дисципліну	414	53	—	152	158	51

5. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Вступ до клінічної фармації. Предмет і задачі, головні поняття. Симптоми і синдроми у клініці внутрішніх хвороб. Основні положення клінічної фармакології. Клінічні аспекти фармакодинаміки і фармакокінетики. Взаємодія ЛП. Клінічні критерії ефективності та безпеки лікарської терапії.	4
2.	Вступ до клінічної фармації. Побічна дія ліків. Клінічне вивчення лікарських засобів: мета, завдання, види, етапи, біоетичні аспекти.	4
3.	Клінічна фармація в ревматології. Симптоми і синдроми у ревматології. Методи обстеження хворих з патологією ОРС. Системні захворювання сполучної тканини, ревматизм та обмінно-дистрофічні захворювання суглобів.	4
4.	Клінічна фармація в ревматології. Принципи клініко-фармацевтичного підходу до вибору ЛП для лікування ДЗСТ, ревматизму та обмінно-дистрофічних захворювань суглобів. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в ревматології.	4
5.	Клінічна фармація в пульмонології. Основні синдроми і симптоми в пульмонології. Методи обстеження хворих з патологією ДС.	4
6.	Клінічна фармація в пульмонології. Принципи клініко-фармацевтичного підходу до вибору ЛП для лікування захворювань органів дихання: антибактеріальні ЛП, бронхолітики, стероїдні засоби.	4
7.	Клінічна фармація в пульмонології. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в пульмонології. ПРОМІЖНИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	4
8.	Клінічна фармація в кардіології. Загальна семіотика захворювань ССС. Симптоми і синдроми в кардіології. Методи обстеження хворих із патологією ССС.	4
9.	Клінічна фармація в кардіології. Принципи клініко-фармацевтичного підходу до вибору ЛП для лікування ІХС, атеросклерозу.	4
10.	Клінічна фармація в кардіології. Принципи клініко-фармацевтичного підходу до вибору ЛП для лікування артеріальної гіпертензії, хронічної серцевої недостатності. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в кардіології.	4
11.	Клінічна фармація в нефрології. Основні синдроми і симптоми в нефрології. Методи обстеження хворих із патологією нирок та СВС.	4
12.	Клінічна фармація в нефрології. Принципи клініко-фармацевтичного підходу до вибору ЛП для лікування захворювань нирок та СВС.	4
13.	Клінічна фармація в нефрології. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в нефрології. ПРОМІЖНИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	4
14.	ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	4
15.	Клінічна фармація в гастроентерології. Основні синдроми і симптоми при захворюваннях ШКТ та підшлункової залози. Методи обстеження хворих із патологією ШКТ та підшлункової залози.	4
16.	Клінічна фармація в гастроентерології. Клінічна фармакологія ЛП, які застосовують для лікування захворювань ШКТ та підшлункової залози. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в гастроентерології.	4

1	2	3
17.	Клінічна фармація в гепатології. Основні синдроми і симптоми при захворюваннях печінки та жовчного міхура. Методи обстеження хворих із патологією гепатобіліарної системи.	4
18.	Клінічна фармація в гепатології. Клінічна фармакологія ЛП, які застосовуються для лікування захворювань гепатобіліарної системи. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в гепатології.	4
19.	Вплив функціонального стану печінки на фармакокінетику, фармакодинаміку і клінічну ефективність ЛП. Проблеми раціонального вибору ЛП у хворих з патологією печінки. ПРОМІЖНИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	4
20.	Клінічна фармація в гематології. Симптоми і синдроми в гематології. Методи обстеження хворих. Клінічна фармакологія ЛП, які використовуються для лікування анемії, гемобластозів. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в гематології.	4
21.	Клінічна фармація в ендокринології. Методи обстеження хворих із патологією ендокринних залоз. Цукровий діабет, дифузний токсичний зоб, захворювання гіпофіза і наднирникових залоз.	4
22.	Клінічна фармація в ендокринології. Клінічна фармакологія ЛП, які застосовуються для лікування ендокринної патології. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в ендокринології.	4
23.	Клінічна фармація в алергології. Методи обстеження хворих із алергічними станами. Гострі алергози: кропив'янка, набряк Квінке, анафілактичний шок. Клінічна фармакологія антиалергійних засобів. Критерії ефективності і безпеки лікарської терапії в алергології.	4
24.	Лікарська хвороба. ПРОМІЖНИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	4
25.	ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	2
26.	Головні положення та принципи фармацевтичної опіки.	3
27.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень травлення (печія).	3
28.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень травлення (закреп, діарея).	3
29.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні порушень травлення (метеоризм, дисбактеріоз).	3
30.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні застудних захворювань (біль у горлі, риніт).	3
31.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні застудних захворювань (кашель, лихоманка).	3
32.	Фармацевтична опіка при специфічній та неспецифічній профілактиці застуди.	3
33.	ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.	3
34.	Фармацевтична опіка при відпуску безрецептурних ЛП для симптоматичного лікування болю голови.	3
35.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні м'язового і суглобового болю.	3
36.	Фармацевтична опіка при медикаментозному і немедикаментозному лікуванні тривожних станів, інсомній.	3
37.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні травматичних та інфекційних уражень шкіри та її придатків (мікротравми, опіки, обмороження).	3

1	2	3
38.	Фармацевтична опіка при симптоматичному лікуванні травматичних та інфекційних уражень шкіри та її придатків (акне, герпес, мікози).	3
39.	Фармацевтична опіка при медикаментозному і немедикаментозному лікуванні місцевих розладів кровообігу.	3
40.	Фармацевтична опіка декретованого контингенту відвідувачів аптек (особи літнього віку, вагітні та жінки в період лактації).	3
41.	Фармацевтична опіка при профілактичному та лікувальному застосуванні антигельмінтних засобів.	3
42.	Фармацевтична опіка при відпуску ОТС-препаратів для усунення та профілактики вітамінної недостатності.	3
43.	ПІДСУМКОВИЙ МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	3
	Разом	152

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1.	<i>Підготовка до лабораторних занять модуля I – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок</i>	52
	<i>Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять модуля I:</i>	
2.	Основні види медичної документації: амбулаторна карта хворого, історія хвороби стаціонарного хворого, лист лікарських призначень. Сучасні методи контролю терапевтичної дії ЛП. Клініко-фармакологічні проби. Плацебо-ефектори. Негативні плацебо-ефектори як група ризику розвитку побічної дії ЛП. Поняття «якість життя» стосовно до пацієнтів із хронічними захворюваннями та порушеннями самопочуття. Належна клінічна практика (GCP) – міжнародні правила та стандарти проведення клінічних випробувань ЛП. Фази та види клінічних випробувань.	4
3.	Визначення поняття системна склеродермія. Біцилінопрофілактика та біцилінотерапія. Клінічна фармакологія базисних протизапальних ЛП (похідних хіноліну, цитостатиків, препаратів золота), у тому числі ЛП, які пригнічують проліферацію сполучної тканини. ЛП, які впливають на структуру та мінералізацію кісткової тканини. Принципи фармацевтичної опіки хворих з патологією опорно-рухової системи, які одержують ЛП за призначенням лікаря.	3
4.	Визначення понять емфізема легенів, плеврит, бронхоектатична хвороба, абсцес легенів. Клінічна фармакологія карбапенемів. Комбіновані ЛП для лікування бронхообструктивного синдрому. Сучасні спеціальні лікарські форми, які використовуються при лікуванні захворювань дихальної системи (аерозольні дозовані та порошкові інгалятори, спейсери, небулайзери і т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування Принципи фармацевтичної опіки при симптоматичному лікуванні порушень функції органів дихання.	3
5.	Визначення поняття кардіосклероз. Клінічна фармакологія антикоагулянтів, антиагрегантів, фібринолітиків. Клінічна фармакологія ЛП, які поліпшують мозковий кровообіг; ангіо-	4

1	2	3
	<p>протекторів і антиоксидантів; ЛП метаболічної дії. Клінічна фармакологія неглікозидних позитивних інотропних агентів. Клінічна фармакологія антиаритмічних ЛП. ЛП, які чинять негативну дію на стан серцево-судинної системи. Принципи фармацевтичної опіки хворих кардіологічного профілю, які одержують ЛП за призначенням лікаря.</p>	
6.	<p>Хронічний цистит: визначення поняття, симптоми та синдроми, підходи до лікування. Симптоматична артеріальна гіпертензія (ренопаренхіматозна та реноваскулярна): визначення поняття, симптоми та синдроми, підходи до лікування. Клінічна фармакологія прямих антикоагулянтів, антиагрегантів, гіпоазотемічних засобів. Вплив функціонального стану нирок на клінічну ефективність ЛП, особливості корекції режиму дозування та прийому. Принципи фармацевтичної опіки хворих із захворюваннями нирок і сечовивідних шляхів.</p>	4
7.	<p><i>Підготовка до підсумкового контролю засвоєння модуля 1.</i></p>	4
8.	<p><i>Підготовка до лабораторних занять модуля 2 – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок</i></p>	48
	<p><i>Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять модуля 2:</i></p>	
9.	<p>Клінічна фармакологія ЛП, які підвищують тонус і стимулюють моторику ШКТ (агоністів ацетилхоліну, антагоністів дофамінових рецепторів), а також протиблювотних. Підходи до раціонального вибору ЛП при захворюваннях ШКТ і підшлункової залози. Спільне застосування ЛП, які впливають на функцію ШКТ і підшлункової залози; взаємодія з ЛП інших фармакологічних груп. Особливості використання ЛП, які застосовуються в гастроентерології, при наявності супутньої патології. ЛП, які чинять токсичну дію на стан ШКТ і підшлункової залози. Вплив функціонального стану шлунка, кишечника та підшлункової залози на клінічну ефективність ЛП.</p>	9
10.	<p>Хронічний холецистит: симптоми та синдроми, підходи до медикаментозного лікування, клінічна фармакологія АБ ЛП, критерії ефективності та безпечності обраного лікування. Клінічна фармакологія ЛП для лікування вірусних і бактеріальних інфекцій гепатобіліарної системи (α-інтерферонів, аналогів нуклеотидів; пеніцилінів, тетрациклінів, цефалоспоринів, фторхінолонів). Клінічна фармакологія засобів дезінтоксикаційної терапії (ентеросорбентів, комбінованих інфузійних розчинів). Вплив функціонального стану печінки на біодоступність і клінічну ефективність ЛП.</p>	6
11.	<p>Визначення поняття гемобластози /гострий лейкоз; хронічний мієлолейкоз; хронічний лімфолейкоз; еритремія/. Клінічна фармакологія ЛП, які стимулюють або пригнічують еритро- і лейкопоез. ЛП, які чинять токсичну дію на стан кровотворної системи. Сучасні спеціальні лікарські форми препаратів заліза (краплі, розчини для перорального прийому, капсули та т.ін.), їх клініко-біофармацевтичні особливості, правила та умови раціонального застосування.</p>	6
12.	<p>Ендемічний зоб, діабетична полінейро- та ангіопатія: клінічні прояви, підходи до медикаментозного лікування, клінічна фармакологія ЛП, критерії ефективності та безпечності обраного лікування.</p>	4

1	2	3
13.	Профілактика та медикаментозні підходи до усунення проявів лікарської хвороби. Роль провізора в профілактиці лікарської хвороби.	4
14.	<i>Підготовка до підсумкового контролю засвоєння модуля 2.</i>	4
15.	<i>Підготовка до лабораторних занять модуля 3 – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок</i>	19
16.	<i>Підготовка до підсумкового контролю засвоєння модуля 3.</i>	3
17.	<i>Підготовка до лабораторних занять модуля 4 – теоретична підготовка та опрацювання практичних навичок</i>	25
	<i>Самостійне опрацювання тем, які не входять до плану аудиторних занять модуля 4:</i>	
18.	Роль провізора та місце фармацевтичної опіки в попередженні небезпечної взаємодії ЛП із їжею та алкоголем.	2
19.	Клініко-фармацевтичні аспекти використання АБ ЛП у клініці внутрішніх хвороб.	2
20.	<i>Підготовка до підсумкового контролю засвоєння модуля 4.</i>	3
	Разом	209

7. Методи навчання

Засоби подання інформації: мультимедійні засоби навчання (інтерактивні дошки, мультимедійні проектори, комп'ютери), графопроектор, аудиторні дошки, телевізійна техніка (телевізори, відеодвійки), таблиці, підручники, посібники, навчально-методичні практикуми та рекомендації, довідники, роздатковий матеріал.

Засоби лекційної демонстрації і натурального показу: мультимедійні засоби навчання (інтерактивні дошки, мультимедійні проектори, комп'ютери), графопроектор, аудиторні дошки, телевізійна техніка (телевізори, відеодвійки).

Електронні видання навчального призначення.

Відеонавчальні матеріали.

Глобальна мережа Internet.

8. Методи контролю

Оцінювання дисципліни

При оцінюванні знань студентів надається перевага стандартизованому методу контролю – тестуванню та контролю практичних навичок.

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модулю (залікового кредиту) — 100, в тому числі за поточну навчальну діяльність (поточний контроль) – 60 балів, за результати підсумкового контролю – 40 балів.

Мінімальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модулю (залікового кредиту) — 60, в тому числі за поточну навчальну діяльність (поточний контроль) – 36 балів, за результати підсумкового контролю – 24 бали.

Поточний контроль включає оцінку теоретичних знань, практичних навичок та самостійну роботу. Поточний контроль здійснюється на кожному лабораторному занятті відповідно конкретним цілям, під час індивідуальної

роботи викладача зі студентом для тих тем, які студент опрацьовує самостійно і вони не належать до структури лабораторного заняття.

Бали за контроль змістового модулю		
традиційна оцінка	бали змістового модулю 1,2,3,4	бали змістового модулю 5,6
5 – відмінно	27-30	54-60
4 – добре	23-26	45-53
3 – задовільно	18-22	36-44
2 – незадовільно	1-17	1-35

Студенти, які за результатами поточної навчальної діяльності набрали мінімум 36 балів, допускаються до підсумкового модульного контролю.

Підсумковий модульний контроль здійснюється по завершенні вивчення модулю. До підсумкового модульного контролю допускаються студенти, які виконали всі види робіт, передбачених навчальною програмою, та при вивченні модулю набрали кількість балів не меншу за мінімальну. Форма проведення підсумкового модульного контролю стандартизована і включає контроль теоретичної підготовки (25 балів) і практичної підготовки (контроль практичних умінь та навичок — 15 балів), у формі тестового колоквиуму і рішення ситуаційних завдань. Максимальна кількість балів підсумкового контролю дорівнює 40.

Бали за підсумковий модульний контроль (залік)	
традиційна оцінка	бали
5 – відмінно	36-40
4 – добре	31-35
3 – задовільно	24-30
2 – незадовільно	0-23

Підсумковий модульний контроль вважається зарахованим, якщо студент набрав не менше 24 балів.

Студент може отримати додаткові бали за наукову роботу (до 10 балів), а також штрафні бали.

Контроль успішності

Оцінка з дисципліни визначатиметься як середня з оцінок за 4 модулі, на які структурована навчальна дисципліна. Загальний рейтинг з дисципліни не перевищує 100 балів.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне опитування, тестування та самостійна робота							Підсумковий контроль	Сума	
модуль 1									
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				24-40	60-100
T1	T2	T3	T4	T5					
5-8	5-8	8-14	9-15	9-15					
модуль 2									
Змістовий модуль 3				Змістовий модуль 4				24-40	60-100
T6	T7		T8	T9	T10				
7-12	11-18		4-6	7-12	7-12				
модуль 3 (1-й цикл)									
Змістовий модуль 5								24-40	60-100
T11		T12			T13				
3-6		7,5-12			7,5-12				
модуль 4 (2-й цикл)									
Змістовий модуль 6								24-40	60-100
T14	T15	T16	T17	T18	T19	T20-21	T22-23		
2-3	2-3	2-3	3-5	2-3	2-3	2-5	3-5		

T1, T2 ... T23 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до 30	до 30	до 40	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS (Європейська система трансферу оцінок. англ. *European Community Course Credit Transfer System*)

Оцінка А, В, С, D, Е виставляється лише студентам, яким зараховані усі модулі з дисципліни. Кількість балів з дисципліни, яка нарахована студентам, конвертується у 4-бальну шкалу таким чином:

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
1	2	3
90-100 А	відмінно	зараховано
85-89 В	добре	
75-84 С		
68-74 D	задовільно	
60-67 Е		

1		2	3
35-59	F	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	FX	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка з дисципліни FX, F виставляється студентам, яким не зараховано хоча б один модуль з дисципліни після завершення її вивчення.

Оцінка FX («2») виставляється студентам, які отримали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але не склали модульний підсумковий контроль. Вони мають право на повторне складання підсумкового модульного контролю не більше 2 разів під час зимових канікул та впродовж 2 (додаткових) тижнів після закінчення весняного семестру за графіком, затвердженим ректором.

Студенти, які одержали оцінку F по завершенню вивчення дисципліни (не виконали навчальну програму хоча б одного модулю, або не набрали за поточну навчальну діяльність з модулю мінімальну кількість балів) повинні пройти повторне навчання за індивідуальним навчальним планом.

10. Методичне забезпечення

Засоби подання інформації:

мультимедійні засоби навчання

інтерактивні дошки	— 2 шт.
мультимедійні проектори	— 1 шт.
комп'ютери (до проектору та інтерактивних дошок)	— 3 шт.
графопроєктор	— 1 шт.
аудиторні дошки	— 3 шт.

телевізійна техніка

телевізори
відеодвійки

таблиці

схема кроветворення; основные гематологические показатели здорового человека; обмен железа в организме здорового человека; железодефицитная анемия; гематологические показатели при железодефицитных анемиях; анемия Аддисона-Бирмера; гематологическая характеристика B_{12} и фолиево-дефицитной анемий; гемолитические анемии; лабораторная диагностика гемолитических анемий; эритремия (полицитемия); лабораторная характеристика эритремии (полицитемии); тромбоцитопеническая пурпура; острый лейкоз; гематологические исследования при остром лейкозе; характеристика бластов при различных формах острого лейкоза; хронический миелолейкоз; лабораторное исследование при хроническом миелолейкозе; хронический лимфолейкоз; ла-

бораторное исследование при хроническом лимфолейкозе; ЭКГ при инфаркте миокарда; мочевого синдром; нефротический синдром; острый гломерулонефрит; пиелонефрит; диффузный гломерулонефрит.

навчально-методичні практикуми та рекомендації

1. Клиническая фармация: учеб.-метод. практикум : учеб. пособие для студентов спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» вузов III-IV уров. аккред. / И.А. Зупанец, И.С. Чекман, С.Б. Попов и др.; под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. – 2-е изд., испр. и доп. – Харьков : Золотые страницы, 2011. – 152 с., ил. (Рекомендовано Министерством образования и науки Украины в качестве учебного пособия для студентов высших учебных заведений, письмо № 1.4 / 18-Г-2993 от 31.12.2008 г.).

2. Введение в клиническую фармацию: основные вопросы клинической фармакологии: Метод. реком. для аудит. работы студ. специальности 8.110201 «Фармация»/ И.А. Зупанец, И.А. Отришко, Н.П. Безуглая, Т.С. Сахарова – Х.: Изд-во НФаУ, 2008. – 28 с.

3. Побочное действие лекарств. Методические рекомендации для студентов специальности 7.110201 «Фармация» и 7.110206 «Клиническая фармация» высших фармац. и мед. уч.завед III-IV ур. аккред. / И.А. Отришко, Л.В. Брунь, И.А. Зупанец, С.Б. Попов, Н.П. Безуглая, Т.С. Сахарова. – Харьков: Изд-во НФаУ, 2007. – 36 с.

4. Клиническая фармакология препаратов метаболического действия и лекарственных средств, содержащих макро- и микроэлементы: Метод. реком. для аудит. работы студ. спец. 7.110206 «Клиническая фармация» / И.А. Зупанец, Н.П. Безуглая, Т.С. Сахарова, Е.М. Ткаченко, И.А. Отришко – Х.: Изд-во НФаУ, 2008. – 23 с.

5. Безугла Н.П. Клиническая фармация в ревматологии : метод реком. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / Н.П. Безугла. Т.С. Жулай ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 45 с.

6. Гринцов Е.Ф. Клиническая фармация в кардиологии. Эссенциальная артериальная гипертензия. Симптоматические артериальные гипертензии. Антигипертензивные препараты : метод реком. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / Е.Ф. Гринцов, О.А. Тарасенко, О.Г. Колосова ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 56 с.

7. Гринцов Е.Ф. Клиническая фармация в кардиологии. Атеросклероз. Ишемическая болезнь сердца. Антиангинальные препараты : метод реком. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / Е.Ф. Гринцов, О.А. Тара-

сенко, Е.В. Герасименко ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 52 с.

8. Гринцов Е.Ф. Клиническая фармация в кардиологии. Хроническая сердечная недостаточность : метод рекоменд. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / Е.Ф. Гринцов, О.А. Тарасенко, О.Г. Колоусова, В.А. Мороз ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2013. – 38 с.

9. Зупанец И.А. Клиническая фармация в пульмонологии : метод рекоменд. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / И.А. Зупанец, В.В. Прописнова. – Харьков : НФаУ, 2011. – 60 с.

10. Шебеко С.К. Клиническая фармация в нефрологии : метод рекоменд. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / С.К. Шебеко ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2012. – 60 с.

11. Прописнова В.В. Клиническая фармация в гематологии : метод рекоменд. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / В.В. Прописнова, С.В. Мисюрева ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2012. – 40 с.

12. Зимин С.М. Клиническая фармация в гастроэнтерологии : метод. рекомендации для аудит. работы студентов спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фармац. вузов и фармац. фак. высш. мед. учеб. заведений III-IV уровней аккредитации / С.М. Зимин, Т.С. Жулай ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2012. – 64 с.

13. Мисюрева С.В. Клиническая фармация в гепатологии : метод рекоменд. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / С.В. Мисюрева, О.Г. Колосова, Е.А. Зупанец ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 38 с.

14. Герасименко Е.В. Клиническая фармация в эндокринологии : метод рекоменд. для аудит. работы студ. спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фарм. вузов и фарм. фак-тов высших мед. учеб. завед. III-IV уров. аккред. / Е.В. Герасименко ; под ред. И.А. Зупанца – Харьков : НФаУ, 2011. – 40 с.

15. Семенов А.Н. Клиническая фармация в аллергологии : метод. рекомендации для аудит. работы студентов спец. 7.12020101 «Фармация» и 7.12020104 «Технология парфюмерно-косметических средств» фармац. вузов и фармац. фак. высш. мед. учеб. заведений III-IV уровней аккредитации /

А.Н. Семенов, Е.М. Ткаченко ; под ред. И.А. Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2012. – 59 с.

16. Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов : учебное пособие для аудиторной работы студентов / И.А. Зупанец, Н.В. Бездетко, С.Б. Попов и др.; под ред. И.А.Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2001. – 24 с.

17. Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов для лечения заболеваний органов дыхания (боль в горле, ринит, кашель, лихорадка) / И.А. Зупанец, Н.В. Бездетко, С.Б. Попов, Е.Ф. Гринцов ; под ред. И.А.Зупанца. – Харьков : НФаУ, 2001. – 28 с.

18. Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов для лечения заболеваний органов пищеварения : учебное пособие для аудиторной работы студентов / И.А. Зупанец, Е.Ф. Гринцов, С.Б. Попов, Н.В. Бездетко. – Харьков : НФаУ, 2001. – 30 с.

19. Фармацевтическая опека при отпуске безрецептурных препаратов для лечения поражений кожи (порезов, царапин, ожогов, обморожений, акне) : метод. рекомендации для аудитор. работы студентов спец. «Фармация» / И.А. Зупанец, С.Б. Попов, Н.П. Безуглая и др. – Харьков : Изд-во НФаУ, 2003. – 20 с.

роздатковий матеріал.

Відеонавчальні матеріали.

1. Навчальний фільм "Перший пацієнт".
2. Навчальний фільм "Клінічна фармація в пульмонології".
3. Навчальний фільм "Клінічна фармація в гепатології".
4. Навчальний фільм "Клінічна фармація в ендокринології. Цукровий діабет".
5. Навчальний фільм "Клінічна фармація в ендокринології. Йододефіцит".
6. Мультимедійні лекції згідно тематичного плану лекцій.

11. Рекомендована література

Базова

1. Державний формуляр лікарських засобів / М-во охорони здоров'я України, Центр. формуляр. комітет, Держ. експерт. центр. — К., 2013. — Вип. 5. — 900 с.
2. Зупанец И.А. Фармацевтическая опека : атлас / И.А.Зупанец, В.П. Черных, С.Б. Попов и др. ; под ред. И.А. Зупанца, В.П. Черных. – Киев : Фармацевт Практик, 2007. – 146 с.
3. Клинические испытания лекарств / В.И. Мальцев, Т.К. Ефимцева, Ю.Б. Белоусов, В.Н. Коваленко, А.Г. Румянцев, А.П. Викторов, И.А. Зупанец и др. ; под ред. В.И. Мальцева, Т.К. Ефимцевой, Ю.Б. Белоусова, В.Н. Коваленко. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев : Морион, 2006. – 456 с.
4. Клінічна фармакологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / С.В. Нальотов, І.А. Зупанець, Т.Д.Бахтєєва та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, С.В. Нальотова, О.П. Вікторова. – Х.: Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2007. – Т. 1. – 348 с.; Т. 2. – 312 с.

5. Клінічна фармакологія : підручник / О.Я. Бабак, О.М. Біловол, Н.П. Безугла, В.І. Волков, І.А. Зупанець ; за ред. О.Я. Бабака, О.М. Біловола, І.С. Чекмана. – 2-е вид., перероб. та доп. – К. : Медицина, 2010. – 776 с.
6. Клиническая фармакология : учебник / под ред. О.Я. Бабака, А.Н. Беловола, И.С. Чекмана. – Киев : ВСИ "Медицина", 2012. – 728 с. (серед авт. кол. І.А. Зупанець) (утвержден МОЗ України).
7. Клінічна фармація : підручник / І.А. Зупанець, В.П. Черних, І.Г. Купновицька та ін. ; за ред. В.П. Черниха, І.А. Зупанця, І.Г. Купновицької. – Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2013. – 912 с. (затверджений МОНМС України, лист № 1/11-6546 від 22.07.2011 р.).
8. Клінічна фармація (фармацевтична опіка): підруч. для студ. вищ. мед. (фармац.) навч. закл. / І.А. Зупанець, В.П. Черних, Т.С. Сахарова, С.Б. Попов, Н.П. Безугла, Є.Ф. Грінцов, С.В. Місюрьова, Н.В. Бездітко та ін. – Харків: НФаУ : Золоті сторінки, 2011. – 704 с.
9. Клінічна фармація : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.А. Зупанець, І.С. Чекман, С.Б. Попов та ін. ; під ред. І.А. Зупанця, І.С. Чекмана. — Х. : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2009. – 176 с.
10. Клінічні лабораторні методи дослідження / І.А. Зупанець, В.Ф. Москаленко, С.В. Місюрьова та ін. ; за ред. І.А. Зупанця, В.Ф. Москаленка. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Х. : Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, 2001. – 178 с.
11. Компендиум 2012 – лекарственные препараты / В.Н. Коваленко, С.В. Сур, И.А. Зупанец и др.; под ред. В.Н. Коваленко. – К.: Морион, 2012. – 2320 с.
12. Лекарственные препараты Украины / М-во здравоохранения Украины, Нац. фармац. ун-т ; авт. кол. : А.Н. Беловол, В.А. Георгиянц, О.М. Гладченко и др. ; под ред. В.П. Черных, И.А. Зупанца. — Харьков : Изд-во НФаУ : Золотые страницы, 2005. — 512 с.
13. Наказ МОЗ № 875 від 10.10.2013 р. «Про затвердження протоколів провізора (фармацевта) при відпуску безрецептурних лікарських засобів».
14. Наказ МОЗ України №166 від 26.02.2013 р. «Про затвердження Переліку лікарських засобів, дозволених для застосування в Україні, які відпускаються без рецептів з аптек та їх структурних підрозділів».
15. Наказ МОЗ України від 13.09.2010 р. №769 «Про затвердження концепції розвитку фармацевтичного сектора галузі охорони здоров'я України на 2011–2020 роки».
16. Наказ МОЗ України від 27.12. 2006 р. №898 «Про затвердження Порядку здійснення нагляду за побічними реакціями лікарських засобів, дозволених до медичного застосування».
17. Накази МОЗ України, База стандартів медичної допомоги в Україні, http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_standardsofmedicalaid/
18. Основи внутрішньої медицини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів. Т.1 / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 640 с.
19. Основи внутрішньої медицини [Текст] : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закладів. Т. 2 / В.Г. Передерій, С.М. Ткач. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 784 с.
20. Передерій В. Г. Основи внутрішньої медицини : підручник. Т. 3. Диференціальний діагноз і ведення хворих у клініці внутрішньої медицини. Гост-

- рі та невідкладні стани у клініці внутрішньої медицини / В. Г. Передерій, С. М. Ткач. - Вінниця : Нова Книга. - 2010. - 1006 с.
21. Основи клінічної медицини : підручник / М.І. Швед, М.А. Андрейчин, Н.В. Пасеченко [та ін.] ; за ред. М.І. Шведа. — Тернопіль: ТДМУ, 2008. — 796 с.
 22. Основи клінічної медицини: симптоми та синдроми в практичній фармації : навч. посіб. / І.А. Зупанець, С.Б. Попов, Ю.С. Рудик [та ін.]; за ред. В.П. Черних, І.А. Зупанця. — Х. : Золоті сторінки, 2010. — 92 с.
 23. Основы рационального применения лекарств и фармацевтической опеки в акушерско-гинекологической практике / А.В. Зайченко, О.И. Шевченко, А.П. Викторов, А.В. Сторчак ; под ред. И.А. Зупанца, О.В. Грищенко. — Харьков : Золотые страницы, 2003. — 204 с.
 24. От субстанции к лекарству : учебное пособие / П.А. Безуглый, В.В. Болотов, И.С. Грищенко и др. ; под ред. В.П. Черных. — Харьков : Изд-во НФаУ : Золотые страницы, 2005. — 1244 с.
 25. ОТСTM: ответственное самолечение / под ред. И.А. Зупанца, И.С. Чекмана. — 6-е изд., перераб. и доп. — Киев : Фармацевт Практик, 2010. — 207 с.
 26. Фармацевтична енциклопедія / Н.М. Авраменко, Ю.М. Азаренко, Л.М. Алексєєва та ін. ; за ред. В.П. Черних. — 2-ге вид., доп. — Киев : Морион, 2010. — 1632 с.: іл. 16с.

Допоміжна

27. Атлас клинической гастроэнтерологии / А. Форбс, Дж.Дж. Мисиевич, К.К. Комптон [и др.] ; перевод с англ. под ред. В.Г. Передерия. — М. : РИД ЭЛСВИВЕР, 2010. — 389 с.
28. Астахова А.В. Неблагоприятные побочные реакции и контроль безопасности / А.В. Астахова, В.К. Лепяхин. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Эксмо, 2008. — 256 с.
29. Гребенев А.Л. Пропедевтика внутренних болезней : учебник / А.Л. Гребенев. — М. : Медицина, 2001. — 592 с.
30. Деримедведь Л.В., Перцев И.М., Шуванова Е.В., Зупанец И.А. Взаимодействие лекарств и эффективность фармакотерапии. — Х.: Мегаполис, 2002. — 784 с.
31. Дроговоз С.М., Гудзенко А.П., Бутко Я.А., Дроговоз В.В. Побочное действие лекарств: учебник-справочник. — Х.: «СИМ», 2010 — 480 с.
32. Здоров'я та охорона здоров'я населення України: європейський вимір (атлас) / за заг. ред. чл.-кор. НАМН України, проф. В.Ф. Москаленка. — К., 2009. — 240 с.
33. Клиническая фармакология : учеб. / под ред. В.Г. Кукеса. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : ГЭОТАР-Медиа, 2008. — 1056 с.
34. Клінічна нефрологія / за ред. Л.А. Пирого, М.А. Романенко. — К. : Здоров'я, 2004. — 528 с.
35. Кукес В.Г. Клиническая фармакология и фармакотерапия / под ред. В.Г. Кукеса, А.К. Стародубцева. — М. : ГЭОТАР-Медиа, 2006. — 640 с.
36. Михайлов И.Б. Клиническая фармакология. — С.-Пб.: Фолиант, 2002.—520 с.

37. Неблагоприятные побочные эффекты лекарственных средств / А.Б. Зборовский, И.Н. Тюренков, Ю.Б. Белоусов. — М. : ООО «Медицинское информационное агентство», 2008. — 656 с.
38. Основы кардиологии: принципы и практика / под ред. Клива Розендорфа. — 2-е изд. — Львов: Медицина світу, 2007. — 1064 с.
39. Остеоартроз: консервативная терапия : монография / Н.А. Корж, А.Н. Хвисяк, Н.В. Дедух и др. ; под ред. Н.А. Коржа, Н.В. Дедух, И.А. Зупанца. — Харьков : Золотые страницы, 2007. — 424 с.
40. Остеопороз: эпидемиология, клиника, диагностика, профилактика и лечение / под ред. Н.А. Коржа, В.В. Поворознюка, Н.В. Дедух, И.А. Зупанца. — Харьков : Золотые страницы, 2002. — 650 с.
41. Рациональная фармакотерапия аллергических заболеваний : рук. для практикующих врачей / Р.М. Хаитов, Н.И. Ильина, Т.В. Латышева [и др.] ; под общ. ред. Р.М. Хаитова. — М. : Литтера, 2004. — 874 с.
42. Рациональная фармакотерапия в нефрологии : рук. для практикующих врачей / Н.А. Мухин, Л.В. Козловская Е.М. Шилов [и др.] ; под общ. ред. Н.А. Мухина. — М. : Литтера, 2006. — 896 с.
43. Рациональная фармакотерапия заболеваний органов дыхания : рук. для практикующих врачей / А.Г. Чучалин, С.Н. Авдеев, В.В. Архипов [и др.] ; под общ. ред. А.Г. Чучалина. — М. : Литтера, 2004. — 874 с.
44. Рациональная фармакотерапия заболеваний органов пищеварения : рук. для практикующих врачей / В.Т. Ивашкин, Т.Л. Лапина [и др.] ; под общ. ред. В.Т. Ивашкина. — М. : Литтера, 2003. — 1046 с.
45. Рациональная фармакотерапия заболеваний эндокринной системы и нарушений обмена веществ : рук. для практикующих врачей / И.И. Дедов, Г.А. Мельниченко, Е.Н. Андреева [и др.] ; под общ. ред. И.И. Дедова. — М. : Литтера, 2006. — 1080 с.
46. Рациональная фармакотерапия ревматических заболеваний : рук. для практикующих врачей / В.А. Насонова, Е.Л. Насонов, Р.Т. Алекперов [и др.] ; под общ. ред. В.А. Насоновой. — М. : Литтера, 2003. — 507 с.
47. Рациональная фармакотерапия сердечно-сосудистых заболеваний : рук. для практикующих врачей / Е.И. Чазов, Ю.Н. Беленков, Е.О. Борисова [и др.] ; под общ. ред. Е.И. Чазова. — М. : Литтера, 2005. — 972 с.
48. Руководство по кардиологии / под ред. В.Н. Коваленко. — К. : МОРИОН, 2008. — 1424 с.
49. Руководство по медицине: Диагностика и терапия / под ред. Р. Баркоу и Э. Флетчера : в 2 т. — М. : Мир, 1997. — Т.1. — 868 с. ; Т.2. — 872 с.
50. Семіотика і діагностика внутрішніх хвороб (фізичні методи обстеження) / за заг. ред. В.М. Василюка. — 2-ге вид., перероб. і доп. — Тернопіль : ТДМУ, 2005. — 460 с.
51. Серцево-судинні захворювання / за ред. В.М. Коваленка та М.І. Лутая // Довідник «VADEMECUM info ДОКТОР «Кардіолог». — К. : ТОВ «Здоров'я України», 2005. — 542 с.
52. Стандарти якості аптечних послуг. Належна аптечна практика / Міжнар. фармац. федерація (International Pharmaceutical Federation) / за ред. В.Т. Чумака. — К. : Моріон, 2009.

53. Фармацевтический сектор: фармаконадзор за лекарственными препаратами для человека / под ред. А.В. Стефанова (пред. редкол.) и др. ; авт.-сост. Н.А. Ляпунов, Л.И. Ковтун, Е.П. Безуглая и др. — К. : Морион, 2003. — 216 с.
54. Фармацевтичні та медико-біологічні аспекти ліків. Навчальний посібник / За ред. І.М. Перцева. Видання друге, перероблене та доповнене. — Вінниця : Нова книга, 2007. — 728 с.
55. Applied Therapeutics: The Clinical Use Of Drugs / Edited by M.A. Koda-Kimble, L.Y. Young, B.K. Alldredge et. al. — 10th edition. — Copyright©2012 Lippincott & Wilkins. — 2960 p.
56. Current Medical Diagnosis and Treatment / S.J. McPhee, M. A. Papadakis, M. Lawrence [et al.] ; Ed. Lawrence M. — New York : McGraw-Hill Medical, 2008. — 1672.
57. Goodman & Gilman's. The Pharmacological Basis of THERAPEUTICS / Laurence L. Brunton, John S. Lazo, Keith L. Parker. — New York : McGraw-Hill Medical, 2006. — 2021 p.
58. Harrison's PRINCIPLES OF INTERNAL MEDICINE/ Anthony S. Fauci, Eugene Braunwald, Dennis L. Kasper [et al.]. — New York : McGraw-Hill Medical, 2008. — 2754 p.
59. New Guide to Medicines & Drugs / John A. Henry, Michael Peters, Maja Balic et al. — London : Dorling Kindersley Limited, 2008. — 512 p.
60. Textbook of Therapeutics : Drug and Disease Management — 8th ed. / Eds Richard A. Helms. — Williams & Wilkins, 2006. — 2780p.

12. Інформаційні ресурси

1. http://www.moz.gov.ua/ua/portal/register_standardsofmedicalaid/
2. <http://www.pharmel.kharkiv.edu>
3. <http://www.tests.nuph.edu>
4. Мультимедійні лекції, електронні посібники з гіперпосиланнями на сайті Центру дистанційних технологій навчання НФаУ — <http://www.pharmel.kharkiv.edu>, кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації.
5. Тести до проміжних та підсумкових модульних контролів, до ліцензованого іспиту КРОК-2 на сайті Центру дистанційних технологій навчання НФаУ — <http://www.tests.nuph.edu>, кафедра клінічної фармакології та клінічної фармації.